

Walentina SAJUK

doc. dr, Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny im. M. P. Dragomanowa w Kijowie

<https://orcid.org/0000-0003-3698-5959>

Педагогічні умови підготовки магістрів педагогічних університетів до професійної консультаційної діяльності

Ключові слова: підготовка магістрів, професійна консультаційна діяльність, педагогічні умови.

Вступ

Становлення демократичного громадянського суспільства й інтеграція України до європейського співтовариства вплинули на модернізацію видів і напрямів професійної діяльності фахівців. Останнім часом сучасний ринок праці все більше відчуває потребу у професійних консультантах для галузі освіти. Така ситуація зумовлена реформуванням змісту загальної середньої освіти, зростанням попиту населення на консультаційні послуги з питань освіти, вибору абітурієнтами вітчизняних і зарубіжних вишів для навчання, мобільністю студентів і викладачів, відсутністю цілеспрямованої підготовки майбутніх фахівців галузі освіти до професійної консультаційної діяльності.

Зазвичай, працівники методичних служб і освітніх консультаційних організацій, не мають спеціальної підготовки до професійної консультаційної діяльності. Як правило, на посади освітніх консультантів (методистів, дорадників тощо) призначаються педагогічні працівники з досвідом роботи у закладах освіти не менше п'яти років. Вивчати основи професійної консультаційної діяльності їм доводиться на робочих місцях інтуїтивно, спираючись на власну практику педагогічної діяльності, досвід наставників і колег по роботі. Водночас це впливає на якість надання консультаційних послуг споживачам і професіоналізм консультанта, оскільки відсутня відповідна підготовка до такого виду діяльності. Це актуа-

лізує проблему підготовки магістрів педагогічних університетів до професійної консультативної діяльності у галузі освіти.

Аналіз досліджень і публікацій показав, що окремі аспекти консультування, як професійної діяльності фахівців галузі освіти, відображено у працях Ю. Бабанського, І. Козубовської, В. Рижового, М. Саханського, О. Соколової, Т. Тарасової, О. Тичинської та ін. Однак, проблема визначення педагогічних умов підготовки магістрів педагогічних університетів до професійної консультативної діяльності ще не знайшла належного розв'язку у науковій теорії.

Вивчення вітчизняного досвіду підготовки магістрів педагогічних університетів до професійної консультативної діяльності підтвердило, що їх фахова підготовка не повною мірою відповідає функціональним обов'язкам освітніх консультантів. Це призводить до створення певних проблем і суперечностей: потребах суспільства у професійних освітніх консультантах і недостатнім рівнем їх підготовки у педагогічних університетах; помітним діапазоном розбіжностей у функціональних обов'язках консультантів державних (районні (міські) методичні кабінети) і недержавних освітніх консультативних організаціях. створення нових методичних центрів і центрів педагогічного дорадництва у зв'язку із розвитком територіальних громад і відсутністю спеціальної підготовки майбутніх педагогів у закладах вищої освіти до професійної консультативної діяльності.

Зважаючи на актуальність теми та зазначені суперечності метою нашого дослідження стало визначення педагогічних умов підготовки магістрів педагогічних університетів до професійної консультативної діяльності.

Виклад основного матеріалу

Провідне місце у підготовці фахівців галузі освіти належить педагогічним університетам. Орієнтуючись на сучасний ринок праці та потреби суспільства, вони постійно оновлюють перелік спеціальностей і освітніх програм підготовки майбутніх професіоналів, створюють сприятливі умови для їхнього навчання.

Умови – це «необхідні обставини, особливості реальної дійсності, які уможливають здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяють чомусь»¹. Педагогічні умови відрізняються від умов соціальних, психологічних, організаційних тощо. Зокрема, соціальні умови забезпечують прозорість професійної діяльності фахівців для громадськості, визначають матеріальні та моральні стимули праці. Психологічні умови ґрунтуються на закономірностях розвитку та самореалізації особистості,

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Бусел, Київ, 2001, с. 1440.

створенні психологічного комфорту, врахуванні її індивідуальних особливостей. Організаційні умови визначають загальні вимоги до структури та процесу фахової діяльності, а педагогічні – це сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, прийомів і засобів підготовки майбутніх фахівців. Ми розглядатимемо педагогічні умови як обставини, що сприятимуть якісній підготовці магістрів педагогічних університетів до професійної консультативної діяльності у галузі освіти.

На основі аналізу навчальних планів підготовки майбутніх учителів у педагогічних університетах і досвіду роботи фахівців консультативних організацій, найбільш доцільними, на нашу думку, *педагогічними умовами підготовки магістрів педагогічних університетів до професійної консультативної діяльності у галузі освіти є: диверсифікація програм і змісту підготовки магістрів; обґрунтування поняття і структурних компонентів готовності магістра до професійної консультативної діяльності; застосування інтерактивних методів і форм навчання консультативній взаємодії, використання сучасних засобів навчання і мобільність майбутніх магістрів як інструмент підвищення якості і продуктивності професійної консультативної діяльності.* Розглянемо їх детальніше.

Диверсифікацію програм і змісту підготовки магістрів у педагогічних університетах ми розглядаємо як урізноманітнення можливостей закладів освіти у наданні студентам знань і вмінь, необхідних для професійної консультативної діяльності. Для цього є можливість навчання студентів за спеціальною освітньо-професійною програмою «Педагогічне дорадництво» і одержати кваліфікацію «методиста-консультанта (дорадника) у галузі освіти»; пройти курс вивчення навчальної дисципліни «Основи педагогічного консультування» як нормативної чи варіативної дисципліни навчального плану підготовки магістрів за різними педагогічними спеціальностями або факультативу чи спецкурсу з педагогічного консультування.

Враховуючи потребу суспільства у висококваліфікованих, конкурентоспроможних консультантах галузі освіти Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова у 2014 році відкрив нову і єдину в Україні магістерську програму «Педагогічне дорадництво». Вона спрямована на здобуття студентами знань і умінь професійної консультативної діяльності у галузі освіти. Майбутні фахівці оволодівають навичками консультативної взаємодії консультанта і клієнта, науково-методичного супроводу суб'єктів освітнього процесу, консультування управлінського персоналу закладів і установ освіти, створення і реалізацію освітніх інновацій, проведення методичних заходів і моніторингу якості освіти, підготовки методичного забезпечення навчального процесу, організацію атестації та підвищення кваліфікації педагогічних працівників, вивчення і впровадження передового педагогічного досвіду тощо. Мета підготовки

магістрів за зазначеною програмою полягає у максимальному наближенні змісту освіти до професійної консультативної діяльності майбутнього випускника та його працевлаштування. Раціональне поєднання навчальних дисциплін, проведення виробничих практик і підготовки магістерської роботи сприяють формуванню готовності студентів для консультативної діяльності.

Іншим варіантом підготовки магістрів педагогічних університетів до професійної консультативної діяльності є включення навчальної дисципліни «Основи педагогічного консультування» до навчального плану підготовки магістрів за різними педагогічними спеціальностями. Викладання зазначеної дисципліни сприятиме:

- усвідомленню студентами сутності і специфічних рис педагогічного консультування; його мети, структури і головних принципів; моделей консультативної взаємодії, вимог до особистості професійного консультанта;
- ознайомленню студентів із сучасними напрямками педагогічного консультування;
- оволодінню майбутніми фахівцями методами і технологіями педагогічного консультування з метою надання кваліфікованої допомоги і підтримки споживачів у розв'язання проблемних ситуацій;
- набуттю знань і практичних умінь студентами в організації та проведенні процесу консультування, як творчої консультативної взаємодії професійного консультанта і клієнта.

Упровадження факультативу чи спецкурсу з педагогічного консультування у підготовку магістрів педагогічних університетів також сприятиме розвитку навичок і вмінь консультативної діяльності у галузі освіти. Під час факультативних занять або спецкурсу майбутні фахівці навчатимуться визначати і формулювати професійні проблеми педагогічних працівників; використовувати логіку, структуру і типологію консультативної взаємодії у професійній діяльності; застосовувати типи і моделі консультативної взаємодії у повсякденній практиці; здійснювати науково-методичний супровід професійної діяльності педагогічних працівників і керівників закладів освіти тощо.

Отже, диверсифікація програм і змісту підготовки магістрів у педагогічних університетах до професійної консультативної діяльності є важливою умовою забезпечення ринку праці кваліфікованими фахівцями.

Наступною важливою умовою підготовки магістрів до консультативної діяльності є *обґрунтування поняття і структурних компонентів готовності до професійної консультативної діяльності*. Для цього розглянемо вихідне поняття нашого дослідження «готовність освітнього консультанта до професійної діяльності».

У словнику української мови поняття «готовність» трактується як «згода, схильність до чого небудь або вияв бажання зробити що небудь, як остаточний результат якої-небудь дії, стану»². Зазначене поняття В. Сластєнін розуміє як сукупність якостей особистості, що забезпечують успішне виконання професійних функцій. Воно включає установки на усвідомлення педагогічного завдання, моделі імовірнісної поведінки, визначення специфічних способів діяльності, оцінку своїх можливостей відповідно до майбутніх труднощів і необхідного результату³.

На нашу думку, готовність магістрів до професійної консультативної діяльності в галузі освіти необхідно розуміти як здатність фахівців на професійному рівні надавати якісні консультативні послуги споживачам. З теоретичної точки зору зазначене поняття є складним, інтегрованим утворенням, яке складається із взаємопов'язаних компонентів (рис. 1):

- мотиваційний (потреба в наданні якісної консультативної підтримки споживачам; спрямованість на ефективну консультативну взаємодію з клієнтами; орієнтація на потреби і запити замовників послуг; прагнення до постійного поповнення знань і умінь);
- когнітивний (володіння сучасними професійними знаннями з педагогічного дорадництва і консалтингу; розуміння сутності і специфічних особливостей професійних проблем у галузі освіти та їх розв'язання у процесі консультування; організація та проведення методичних заходів; застосування технологій консультативної взаємодії у процесі консультування);
- операційно-діяльнісний (визначати потреби і проблеми педагогічних працівників закладів і установ освіти; надавати консультативні послуги клієнтам; уміння здійснювати діагностику професійних утруднень педагогічних працівників і замовників консультативних послуг; застосовувати методи і технології консультативної взаємодії; моделювати варіанти прийняття раціональних рішень для клієнтів у процесі консультування; надавати консультативну підтримку замовникам в організації та проведенні методичних заходів; здійснювати supervізію професійної діяльності педагогічних працівників; розробляти рекомендації щодо розвитку закладів освіти й освітніх організацій);
- результативно-рефлексивний (розвиток професійної компетентності консультанта; самоконтроль і самооцінка процесу консультативної взаємодії з клієнтами; рефлексія та контроль змін у розв'язанні професійних проблем і утруднень споживачів консультативних послуг; орієнтація на самопізнання і вдосконалення).

² Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства; [за ред. І.К. Білодіда], Київ, 1971, с. 547.

³ Сластєнін В.А. Психология и педагогика : учеб. пособие / В.А. Сластєнін, В.П. Каширин, Москва, 2001, с. 143.

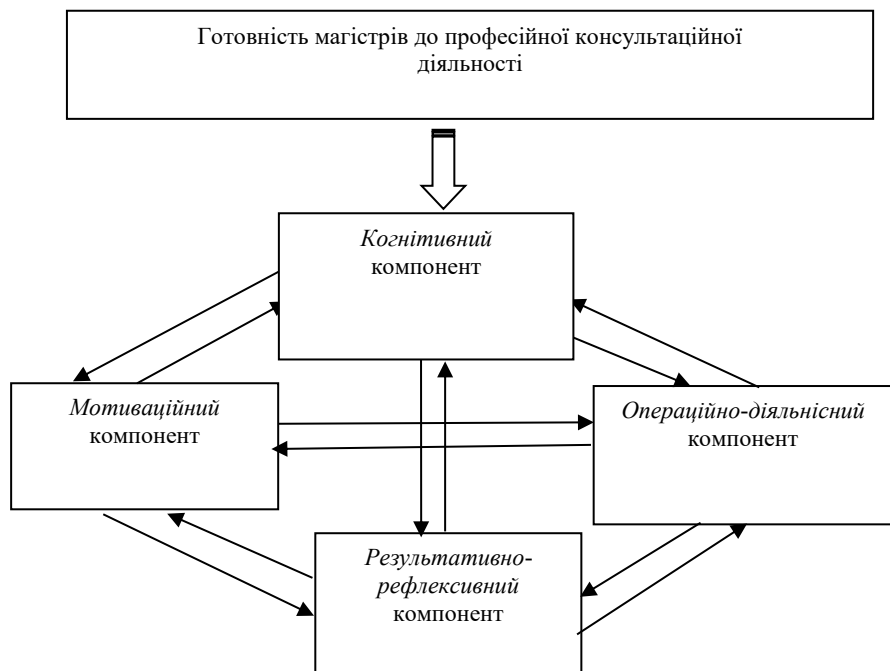

Рис. 1. Структурні компоненти готовності магістрів до професійної консультаційної діяльності в галузі освіти

Виокремлені компоненти готовності магістрів до професійної консультаційної діяльності не можуть існувати автономно, вони завжди інтегруються з більшими системами. Зокрема, мотиваційний компонент готовності магістра до професійної консультаційної діяльності є складовою особистісної спрямованості майбутнього фахівця, а когнітивний компонент визначає його світогляд. Операційний компонент входить до більш широкого аспекту професійної діяльності консультанта – процесуального, що дає змогу розглядати реалізацію його професійної готовності у межах діяльнісного і функціонального підходів.

Отже, визначення поняття «готовності магістрів до професійної консультаційної діяльності в галузі освіти» та конкретизація її змісту і структури дають можливість окреслити специфіку його фахової діяльності. Крім того, вони складають підґрунття для підготовки магістрів до професійної консультаційної діяльності у педагогічному університеті.

Важливою умовою підготовки магістрів до професійної консультаційної діяльності є застосування *інтерактивних методів і форм консультативної взаємодії* під час лекційних і практичних занять, а також проходження виробничих практик. Поняття «метод» у педагогіці розуміють як певну систему правил і прийомів вивчення явищ і закономірностей при-

роди, суспільства, мислення; планомірний шлях або спосіб досягнення результатів, мети у науковому пізнанні та практичній діяльності; взагалі прийом, спосіб або способи дії.

Методи педагогічного консультування – це сукупність прийомів і способів дій професійного консультанта, які використовуються для стимулювання комунікації і конструктивної взаємодії з клієнтом з метою розв’язання його професійних. Вони, з одного боку, є способом і шляхом пізнання та застосування знань, що напрацьовані людством і педагогічною практикою, а з другого, – це конкретні дії консультанта і клієнта, які сприяють якісній професійній зміні суб’єкта або об’єкта.

У професійній діяльності консультанти використовують різні методи, які виникли та розвинулися у педагогіці, психології, соціології. Найбільш використовуваними залишаються методи, що виокремлюються за джерелами інформації. До них відносять словесні (бесіда, розповідь, пояснення, інтерв’ю, лекція, інструктаж), наочні (демонстрація, ілюстрація, спостереження) і практичні (вправи, практична робота, написання проекту тощо). Передавання інформації відбувається за допомогою міжособистісних контактів між консультантом і відвідувачем.

Методи візуальної психодіагностики у консультуванні застосовують із метою вивчення зовнішніх характеристик поведінки і вигляду клієнта (вік, особливість статури, міміка, жести тощо). Дослідження індивідуально-психологічних особливостей клієнта відбувається за допомогою безпосереднього візуального спостереження, інтерпретації зовнішнього вигляду та його поведінки. Для цього використовують такі методи як пряме і непряме спостереження, відеозапис, біографічний і психографічний методи, фізіогномічний аналіз тощо. Методи візуальної психодіагностики дають можливість консультанту створити уявлення про клієнта та визначити стратегію процесу консультування.

Метод соціометрії використовується консультантом у галузі освіти для вивчення міжособистісних і міжгрупових відносин у колективі. Для цього використовують спеціально розроблені анкети або тести. За допомогою результатів анкетування (тестування) можна з’ясувати згуртованість (роз’єднаність) колективу учнів (учителів), виявити статус членів групи (симпатії-антипатії), визначити лідерів і аутсайдерів колективу. За одержаними результатами консультант може моделювати розвиток колективу. Варто зазначити, що метод соціометрії не дає можливість розкрити мотивів взаємин у колективі, а лише відображає загальну їх картину. Тому зазначений метод доцільно використовувати у поєднанні з іншими методами⁴.

У процесі практичних і семінарських занять студенти набувають навичок використання методів консультування залежно від кількості клієн-

⁴ Саяк В.І. Методи консультування у професійній діяльності педагога-дорадника, Київ, 2018, с 7–8.

тів (індивідуальні, групові та масові). Індивідуальні методи передбачають міжособистісні контакти консультанта із клієнтом. Особисті контакти консультантів із споживачами консультаційних послуг винятково важливі у роботі і можуть бути вирішальними у прийнятті рішення клієнтом. Вибір методу індивідуальної роботи з клієнтом залежить від складності професійної проблеми, фактору часу, технічної забезпеченості споживачів і дорадчої служби. Обмін інформацією із замовником здійснюється за допомогою міжособистісних контактів (відвідування консультантом навчального закладу, керівника або педагогічного працівника), листування, телефонної розмови, неформальних контактів (під час проведення конференцій, виставок тощо). Для спілкування використовують такі методи консультування як бесіда, інтерв'ю, розповідь, пояснення, інструктаж, демонстрація, ілюстрація тощо.

Групові методи консультування споживачів дають змогу встановити ділові контакти, розвивають різні форми взаємодії між членами консультаційних груп. Застосування групових методів консультування відбувається за умови надання важливої інформації щодо розвитку освіти, нових технологій і засобів навчання учнів, ознайомлення із передовим педагогічним досвідом тощо. Групові методи консультування сприяють взаємодії консультанта із групою та міжособистісній взаємодії членів всередині групи та між групами. До групових методів роботи із клієнтами відносять лекції, ділові ігри, мозковий штурм, дискусії, метод аналізу конкретної ситуації, виступи, демонстрації, виставки тощо.

Застосування різних інтерактивних методів і форм навчання у підготовці магістрів до консультаційної діяльності сприяє розвитку у них навичок слухати і чути клієнта, брати участь у обговоренні професійної проблеми, обмінюватися корисним досвідом, приймати спільні рішення. Застосовуючи на практиці методи консультування, студенти навчаються самостійно приймати рішення щодо удосконалення своєї професійної діяльності, спираючись на досвід колег, забезпечують безпосередній зв'язок із колегами та консультантами, позитивно впливають на мотивацію до фахової діяльності.

Використання сучасних засобів навчання є вагомою умовою підготовки магістрів педагогічного університету до професійної консультаційної діяльності. До найбільш використовуваних засобів навчання ми відносимо інформаційно-комунікаційні технології, мережу дистанційного навчання, аудіовізуальні та мультимедійні засоби, дидактичні матеріали тощо.

Інформаційно-комунікаційні технології – це певна сукупність методів і програмно-технічних засобів, що забезпечують збирання, оброблення, зберігання та відображення інформації для зменшення трудомісткості її використання, підвищення її надійності й оперативності⁵. Використання

⁵ Кадемія М.Ю., Шахіна І.Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі, Вінниця, 2011, с. 9.

інформаційного середовища педагогічних університетів дає можливість задовольнити потреби студентів у пошуку та використанні необхідної інформації для навчання.

Доволі ефективною формою підготовки магістрів до професійної консультаційної діяльності є дистанційне навчання. Воно передбачає кероване викладачем самостійне навчання студентів із використанням інформаційно-комунікаційних технологій та мережі Інтернет. Дистанційне навчання у підготовці магістрів дає можливість диференційовано використовувати зміст навчальних програм, забезпечує розвиток інформаційної та консультаційної культури. Завдяки такій формі навчання активно використовуються сучасні засоби інформаційних, комп'ютерних, телекомунікаційних технологій, посилюється креативна складова навчання, розвивається університетське Web-середовище, збільшується інтерактивна взаємодія суб'єктів навчання та зростає результативність навчання студентів.

Використання Інтернет-технологій у процесі підготовки магістрів забезпечує доступ до кращих світових освітніх ресурсів, розширює коло спілкування та обміну інформацією між студентами. Крім того, завжди є можливість отримати кваліфіковану і своєчасну науково-методичну допомогу та консультації від викладачів. Для цього використовуються різні засоби зв'язку (чати, форуми, E-mail, Skype, телефон, факс тощо).

Мобільність майбутніх магістрів ми розглядаємо як умову підвищення якості і продуктивності професійної консультаційної діяльності. Розвиток мобільності студентів є важливою умовою для підвищення якості, привабливості і конкурентоспроможності української системи освіти у глобальному освітньому просторі. Мобільність майбутніх професійних консультантів може реалізовуватися через програми обмінів студентів у межах державних і університетських угод, а також за індивідуальними програмами. Зростання мобільності серед студентів магістратури сприяє підвищенню рівня знань і практичного досвіду консультаційної діяльності, розширює світогляд і можливості подальшого працевлаштування.

Висновки

Дослідивши сучасні тенденції розвитку ринку праці та попит суспільства у професійних консультантах галузі освіти, можемо зробити висновок щодо потреби підготовки таких фахівців у вітчизняних педагогічних університетах. Для цього необхідно створити такі умови, які сприятимуть якісній підготовці магістрів до професійної консультаційної діяльності. Найбільш доцільними, на нашу думку, педагогічними умовами є: диверсифікація програм і змісту підготовки магістрів; обґрунтування поняття і структурних компонентів готовності магістра до професійної консуль-

таційної діяльності; застосування інтерактивних методів і форм навчання консультативній взаємодії, використання сучасних засобів навчання і мобільність майбутніх магістрів як інструмент підвищення якості і продуктивності професійної консультаційної діяльності. Врахування педагогічних умов дозволить забезпечити освітні консультаційні організації кваліфікованими кадрами, підвищить конкурентоспроможність магістрів педагогічних університетів на ринку праці, задовольнить потребу суспільства у якісних освітніх консультаційних послугах.

Проведене дослідження не вичерпує піднятої проблеми. Перспективними напрямками подальших наукових розвідок вважаємо вивчення зазначеної проблеми у зарубіжних дослідженнях та розроблення концептуальної системи підготовки магістрів педагогічних університетів до професійної консультаційної діяльності.

Бібліографія

- Великий тлумачний словник сучасної української мови* / Уклад. і голов. ред. В.Бусел, Київ 2001.
- Кадемія М.Ю., Шахіна І.Ю. *Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі*, Вінниця 2011.
- Саяук В.І. *Методи консультування у професійній діяльності педагога-дорадника*, Київ 2018.
- Сластенин В.А. *Психология и педагогика : учеб. пособие*, Москва 2001.
- Словник української мови: в 11 т.* / АН УРСР, Ін-т мовознавства; [за ред. І.К. Білодіда], Київ 1971.

Przygotowanie absolwentów uniwersytetów pedagogicznych do profesjonalnych działań doradczych

Streszczenie

Artykuł dotyczy problemu przygotowania magistrów uczelni pedagogicznych do profesjonalnej działalności doradczej. Badano, że obecne tendencje rozwoju rynku pracy i zapotrzebowanie społeczeństwa na doradców zawodowych w zakresie edukacji wymagają szkolenia takich specjalistów na uniwersytetach pedagogicznych. Aby rozwiązać ten problem, wyróżniono i scharakteryzowano warunki pedagogiczne: dywersyfikację programów i treści szkolenia mistrzów; uzasadnienie koncepcji i elementów strukturalnych gotowości magistrów do profesjonalnej działalności doradczej; wykorzystanie interaktywnych metod i form szkolenia, interakcji doradczej, wykorzystanie nowoczesnych narzędzi uczenia się i mobilności przyszłych magistrów jako narzędzia poprawy jakości i produktywności profesjonalnych działań doradczych. Wskazane warunki pedagogiczne zapewni organizację edukacyjną konsultingową z wykwalifikowanych pracowników, zwiększenie konkurencyjności wśród magistrów pedagogicznych uczelni na rynku

pracy, będą w stanie zaspokajać potrzeby społeczeństwa w zakresie usług edukacyjnych i doradczych. Perspektywiczne kierunki dalszych badań naukowych rozpatrujemy na podstawie wyników zagranicznych badań i opracowujemy koncepcyjny system przygotowania magistrów uczelni pedagogicznych do profesjonalnej działalności doradczej.

Słowa kluczowe: przygotowanie magistrów, profesjonalne doradztwo, warunki pedagogiczne.

Pedagogical conditions of preparation of masters of pedagogical universities for professional advisory activity

Summary

The article deals with the problem of preparation of masters of pedagogical universities for professional consulting activity. It is investigated that the current tendencies in the development of the labor market and the demand of the society for professional counselors in the field of education require the training of such specialists in pedagogical universities. To solve this problem, pedagogical conditions are distinguished and characterized: diversification of programs and content of masters training; substantiation of the concept and structural components of the readiness of the masters for professional advisory activity; the use of interactive methods and forms of training, advisory interaction, the use of modern learning tools and the mobility of future masters as a tool for improving the quality and productivity of professional counseling activities. It is noted that taking into account pedagogical conditions will allow the educational consulting organizations to provide qualified personnel, increase the competitiveness of masters of pedagogical universities in the labor market, and satisfy the need of the society in qualitative educational advisory services. Perspective directions of further scientific researches we consider the study of the mentioned problem in foreign researches and development of the conceptual system of preparation of masters of pedagogical universities for professional consulting activity.

Keywords: preparation of masters, professional advisory activity, pedagogical conditions.